<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

તમિલનાડુ રાજ્ય

વિરુદ્ધ

આર. કૃષ્ણામૂર્તિ

૧૫ નવેમ્બર, ૧૯૭૯

[આર. એસ. સરકારીયા અને ઓ. ચિન્નપ્પા રેડ્ડી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ખાદ્ય અપમિશ્રણ નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૫૪ (૧૯૫૪ નો ૩૭), કલમ ૨(૧)(એ) અને ૧૬(૧)(એ)(i) — વ્યાપ્તિ — તલનું તેલ જેમાં ૧૫ ટકા મગફળીનું તેલ ભેળવવામાં આવ્યું છે — બાહ્ય ઉપયોગ માટે — શું તે અપમિશ્રિત ખાદ્ય પદાર્થનું વેચાણ છે — વેચાણ અથવા વેચાણ માટે ઓફર કરવામાં આવેલ જે અપમિશ્રિત છે.

શબ્દો અને શબ્દસમૂહો 'ખોરાક' — 'વેચાણ' — ખાદ્ય અપમિશ્રણ નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૫૪, કલમ ૨(વી), ૨(તેર) નો અર્થ.

ફરિયાદપક્ષનો આક્ષેપ હતો કે ઉત્તરદાતા દ્વારા ખાદ્ય નિરીક્ષકને તલના તેલ તરીકે ૧૫ ટકા મગફળીના તેલવાળું તલનું તેલ વેચવામાં આવ્યું હતું. ઉત્તરદાતાનો બચાવ એવો હતો કે તેણે પોતાની દુકાનમાં તેલ ખાવા માટે નહીં પરંતુ બાહ્ય ઉપયોગ માટે રાખ્યું હતું.

ટ્રાયલ મેજિસ્ટ્રેટે બચાવ સ્વીકાર્યો ન હતો અને ઉત્તરદાતાને ખાદ્ય અપમિશ્રણ નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૫૪ ની કલમ ૧૬(૧)(એ)(i) સાથે વાંચવામાં આવતી કલમ ૨(૧)(એ) હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને કોર્ટના ઉઠવા સુધીની કેદ અને દંડની સજા ફટકારી હતી. અપીલ પર, સેશન્સ જજે ઉત્તરદાતાનો બચાવ સ્વીકાર્યો અને એવા અભિપ્રાય પર આવીને કે જ્યાં સુધી તલના તેલનું વેચાણ માનવ વપરાશ માટે હતું તે સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી ઉત્તરદાતાને દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં, તેને આરોપમાંથી નિર્દોષ જાહેર કર્યો. હાઈકોર્ટે નિર્દોષ મુક્તિના આદેશને બહાલ રાખ્યો હતો.

આ કોર્ટ સમક્ષની અપીલમાં, પ્રશ્ન એ છે કે બાહ્ય ઉપયોગ માટે વેચવામાં આવતા અથવા વેચાણ માટે ઓફર કરવામાં આવતા અપમિશ્રિત તલના તેલનું વેચાણ, શું તે અપમિશ્રિત હોય તેવા ખાદ્ય પદાર્થનું વેચાણ છે.

ઠેરવ્યું : ૧. મગફળીના તેલ સાથે મિશ્રિત તલના તેલનું વેચાણ કલમ ૧૬(૧)(એ)(i) સાથે વાંચવામાં આવતી કલમ ૨(૧)(એ) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે, ભલે વેચાણ સમયે વેચનારએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હોય કે તે માત્ર બાહ્ય ઉપયોગ માટે જ છે.

૨. અધિનિયમના હેતુઓ માટે કલમ ૨(વી) માં "ખોરાક" ની વ્યાખ્યા અનુસાર, માનવ વપરાશ માટે ખોરાક અથવા પીણા તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈપણ વસ્તુ અને માનવ ખોરાકના વપરાશ અથવા તૈયારીમાં સામાન્ય રીતે પ્રવેશતી અથવા ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈપણ વસ્તુ "ખોરાક" છે. એ જરૂરી નથી કે તે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારી માટે બનાવાયેલ હોય. તે અન્ય કોઈ ઉપયોગ માટે બનાવાયેલ હોવાનું વર્ણવવામાં આવ્યું હોય કે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હોય તે પણ અસંગત છે. તે એટલું જ પૂરતું છે જો તે વસ્તુ સામાન્ય રીતે અથવા સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી હોય.

૩. ગરીબ, અજ્ઞાત અને અભણ વ્યક્તિઓના શોષણ અને આત્મવિનાશને રોકવા માટે "ખોરાક" ની વ્યાખ્યા એવા શબ્દોમાં ઘડવામાં આવી છે કે જેમાં કોઈ વસ્તુ માનવ વપરાશ માટે બનાવાયેલી છે કે નહીં તે ધ્યાનમાં લેવામાં આવતું નથી. અધિનિયમના હેતુઓ માટે "ખોરાક" હોવા માટે, વસ્તુ માનવ વપરાશ માટે "યોગ્ય" હોવી જરૂરી નથી; તેને માનવ વપરાશ માટે બનાવાયેલ તરીકે વર્ણવવામાં કે પ્રદર્શિત કરવાની જરૂર નથી; તે અન્યથા

વર્ણવવામાં કે પ્રદર્શિત પણ થઈ શકે છે; તે માનવ વપરાશ માટે અનિવાર્યપણે બનાવાયેલ હોવું પણ જરૂરી નથી; તે એટલું જ પૂરતું છે જો તે સામાન્ય રીતે અથવા સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી હોય.

૪. તલનું તેલ, મગફળીના તેલ અથવા અન્ય કોઈ તેલ સાથે મિશ્રિત હોય કે ન હોય, પછી ભલે તે માનવ વપરાશ માટેના ખાદ્ય પદાર્થ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યું હોય કે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હોય અથવા માત્ર બાહ્ય ઉપયોગ માટેની વસ્તુ તરીકે, તે અધિનિયમની કલમ ૨(વી) માં સમાવિષ્ટ વ્યાખ્યાની અંદર "ખોરાક" છે.

આંધ્ર પ્રદેશ ગ્રેઈન એન્ડ સીડ મર્ચન્ટ્સ એસોસિએશન વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા. [1971] 1 SCR 166; શાહ આશુ જયવંત વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [1976] 2 SCC 99 સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા.

૫. "વેચાણ" ની વ્યાખ્યા જાણીજોઈને વ્યાપક રાખવામાં આવી છે. વાસ્તવિક વેચાણ તેમજ 'ભ્રૂણ સ્વરૂપનું' વેચાણ (જેમ કે વેચાણ માટેની સમજૂતી, વેચાણ માટેની ઓફર, વેચાણ માટે પ્રદર્શન, વેચાણ માટે કબજો, વેચાણનો પ્રયાસ) એ અધિનિયમના હેતુઓ માટે વેચાણ છે. વેચાણ રોકડ અથવા ક્રેડિટ અથવા વિનિમય દ્વારા હોઈ શકે છે, અથવા તે જથ્થાબંધ અથવા છૂટક હોઈ શકે છે. આ પ્રકારે વેચાણના દરેક પ્રકાર, રીત અને પદ્ધતિ આવરી

લેવામાં આવ્યા છે. વેચાણ "માનવ વપરાશ અથવા ઉપયોગ માટે, અથવા વિશ્લેષણ માટે" હોઈ શકે છે. [65 F–G]

૬. "વિશ્લેષણ માટે" નું વેચાણ ક્યારેય "માનવ વપરાશ માટે" નું વેચાણ હોઈ શકતું નથી પરંતુ તેમ છતાં તે વ્યાખ્યાના અર્થમાં વેચાણ છે. તે અધિનિયમના હેતુઓ માટે બિનશરતી વેચાણ છે. વિશ્લેષણ માટે વેચવામાં આવેલી વસ્તુ માનવ વપરાશ માટે અથવા વેચાણ માટે ઓફર કરવામાં આવી હોવાનો આગ્રહ રાખવો એ અધિનિયમના મૂળ ઉદ્દેશ્યને જ નિષ્ફળ બનાવશે. ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરને અપમિશ્રિત સેમ્પલ વેચનાર વ્યક્તિ હંમેશા તેને જાણ કરી શકે છે કે તે માનવ વપરાશ માટે નથી અને તેનાથી તે અપમિશ્રિત ખોરાક વેચવા બદલના પ્રોસિક્યુશન સામે પોતાને સુરક્ષિત કરી શકે છે. જો વિશ્લેષણ માટેનું વેચાણ એ અધિનિયમના હેતુઓ માટે બિનશરતી વેચાણ છે, તો તે જ વસ્તુના અન્ય વેચાણને અધિનિયમના હેતુઓ માટે વેચાણ કેમ ન ગણવું તેનું કોઈ કારણ નથી. [66 B–C]

મંગળદાસ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, AIR 1966 SC 128 નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: ૧૯૭૩ ની ફોજદારી અપીલ સંખ્યા ૨૩૬.

મદ્રાસ હાઈકોર્ટના ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૮૯૬/૭૦ માં તારીખ ૧૮–૧–૧૯૭૨ ના ચુકાદા અને આદેશ સામે વિશેષ રજા દ્વારા અપીલ.

અપીલકર્તા વતી એ. વી. રંગમ.

ઉત્તરદાતા વતી એ. ટી. એમ. સંપત.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ ચિન્નપ્પા રેડ્ડી દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

ચિન્નપ્પા રેડ્ડી, જે.: ઉત્તરદાતા દ્વારા તંજાવુર મ્યુનિસિપાલિટીના ફૂડ ઈન્સ્પેક્ટરને ૧૫% મગફળીના તેલવાળું તલનું તેલ તલના તેલ તરીકે વેચવામાં આવ્યું હતું. ઉત્તરદાતાનો બચાવ એવો હતો કે તેણે પોતાની દુકાનમાં તેલ માનવ વપરાશ માટે નહીં, પરંતુ બાહ્ય ઉપયોગ માટે રાખ્યું હતું. Special મેજિસ્ટ્રેટે બચાવ સ્વીકાર્યો ન હતો. તેમણે તેને ખાદ્ય અપમિશ્રણ અધિનિયમની કલમ ૧૬(૧)(એ)(i) સાથે વાંચવામાં આવતી કલમ ૨(૧)(એ) હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને અદાલતના ઉઠવા સુધીની કેદની સજા કરી હતી અને રૂ. ૨૦૦ નો દંડ ફટકાર્યો હતો. અપીલ પર, વિદ્વાન સેશન્સ જજે ઉત્તરદાતાનો બચાવ સ્વીકાર્યો અને તેને આરોપમાંથી મુક્ત કર્યો. વિદ્વાન સેશન્સ જજના મતે, જ્યાં સુધી તલના તેલનું વેચાણ માનવ વપરાશ માટે હતું તે સ્થાપિત ન થાય ત્યાં સુધી ઉત્તરદાતાને દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં. તમિલનાડુ રાજ્યએ મદ્રાસ હાઈકોર્ટમાં અપીલ કરી હતી. હાઈકોર્ટે નિર્દોષ મુક્તિના આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી. તમિલનાડુ રાજ્યએ આ કોર્ટની વિશેષ રજા દ્વારા આ અપીલ દાખલ કરી છે. તમિલનાડુ રાજ્યના વિદ્વાન વકીલે સુનાવણી દરમિયાન અમને સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે

રાજ્ય આટલા સમય પછી (ઘટના ૨૬-૫-૬૯ ના રોજ બની હતી) દોષિત ઠેરવવા માટે ઉત્સુક નથી, પરંતુ કાનૂની સ્થિતિ સ્પષ્ટ થાય તે માટે ઉત્સુક છે. તદનુસાર અમે તે કરવા આગળ વધીએ છીએ.

સંબંધિત સમયે કલમ ૧૬(૧)(એ)(**i**) નીચે મુજબ હતી:-

"૧૬. (૧) જો કોઈ વ્યક્તિ-

(એ) ભલે તે પોતે અથવા તેના વતી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ભારતમાં આયાત કરે છે અથવા વેચાણ માટે ઉત્પાદન કરે છે, અથવા સંગ્રહ કરે છે, વેચે છે અથવા વિતરણ કરે છે ખોરાકની કોઈપણ વસ્તુ-

(i) જે અપમિશ્રિત અથવા મિશબ્રાન્ડેડ (ખોટા માર્કાવાળી) છે અથવા જેનું વેચાણ જાહેર આરોગ્યના હિતમાં ખાદ્ય (આરોગ્ય) સત્તાધિકારી દ્વારા પ્રતિબંધિત છે;

XX XX XX XX

તે કલમ ૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ જવાબદાર હોઈ શકે તેવી પેનલ્ટી ઉપરાંત, કેદની સજાને પાત્ર રહેશે જે છ મહિનાથી ઓછી નહીં હોય પરંતુ જે છ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે, અને દંડ જે એક હજાર રૂપિયાથી ઓછો નહીં હોય :

પરંતુ–

(i) જો ગુનો કલમ (એ) ના પેટા–કલમ (i) હેઠળ હોય અને તે ખોરાકની એવી વસ્તુ સંબંધિત હોય જે કલમ ૨ ના ખંડ (i) ના પેટા–ખંડ (૧) હેઠળ અપમિશ્રિત હોય અથવા તે કલમની ખંડ (આઈએક્સ) ના પેટા–ખંડ (કે) હેઠળ મિશબ્રાન્ડેડ હોય; અથવા

(ii) જો ગુનો કલમ (એ) ના પેટા–કલમ (આઈઆઈ) હેઠળ હોય, તો અદાલત ચુકાદામાં ઉલ્લેખ કરવાના કોઈપણ પર્યાપ્ત અને વિશેષ કારણોસર, છ મહિનાથી ઓછી મુદતની કેદ અથવા એક હજાર રૂપિયાથી ઓછા દંડ અથવા બંને લાદી શકે છે."

કલમ ૭ પણ પ્રસ્તુત છે અને તે નીચે મુજબ હતી:

"૭. કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતે અથવા તેના વતી કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા વેચાણ માટે ઉત્પાદન, અથવા સંગ્રહ, વેચાણ અથવા વિતરણ કરશે નહીં–

(i) કોઈપણ અપમિશ્રિત ખોરાક;

(ii) કોઈપણ મિશબ્રાન્ડેડ ખોરાક;

(iii) ખોરાકની કોઈપણ વસ્તુ જેના માટે લાયસન્સ નિર્ધારિત છે, લાયસન્સની શરતો અનુસાર સિવાય;

(iv) ખોરાકની કોઈપણ વસ્તુ જેનું વેચાણ જાહેર આરોગ્યના હિતમાં ખાદ્ય (આરોગ્ય) સત્તાધિકારી દ્વારા તત્કાલીન સમય માટે પ્રતિબંધિત છે; અથવા

(v) આ અધિનિયમની અથવા તે હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ નિયમની અન્ય કોઈપણ જોગવાઈના ઉલ્લંઘનમાં ખોરાકની કોઈપણ વસ્તુ."

"ખોરાક" ને કલમ ૨(વી) દ્વારા દવાઓ અને પાણી સિવાય માનવ વપરાશ માટે ખોરાક કે પીણા તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતી "કોઈપણ વસ્તુ" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે અને તેમાં સમાવેશ થાય છે–

"(એ) કોઈપણ વસ્તુ જે સામાન્ય રીતે માનવ ખોરાકના બંધારણ અથવા તૈયારીમાં પ્રવેશ કરે છે, અથવા ઉપયોગમાં લેવાય છે, અને

(બી) કોઈપણ ફ્લેવરિંગ મેટર (સ્વાદવર્ધક પદાર્થ) અથવા મસાલા."

"વેચાણ" ની વ્યાખ્યા કલમ ૨(તેર) દ્વારા નીચે મુજબ આપવામાં આવી છે:–

"વેચાણ" તેના વ્યાકરણના ફેરફારો અને સજાતીય અભિવ્યક્તિઓ સાથે, માનવ વપરાશ અથવા ઉપયોગ માટે, અથવા વિશ્લેષણ માટે, ભલે તે રોકડ અથવા ક્રેડિટ પર અથવા વિનિમય દ્વારા અને ભલે તે જથ્થાબંધ અથવા છૂટક હોય, ખોરાકની કોઈપણ વસ્તુનું વેચાણ દર્શાવે છે, અને

તેમાં વેચાણ માટેની સમજૂતી, વેચાણ માટેની ઓફર, વેચાણ માટે પ્રદર્શન અથવા વેચાણ માટે આવી કોઈપણ વસ્તુ કબજામાં રાખવી શામેલ છે, અને આવી કોઈપણ વસ્તુ વેચવાના પ્રયાસનો પણ સમાવેશ થાય છે;"

કલમ ૧૬(૧)(એ)(i) સાથે વાંચવામાં આવતી કલમ ૭(i) કોઈપણ ખાદ્ય વસ્તુ કે જે અપમિશ્રિત અથવા મિશબ્રાન્ડેડ વગેરે હોય તેના વેચાણ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે અને દંડ કરે છે. વિચારણા માટેનો પ્રશ્ન એ છે કે બાહ્ય ઉપયોગ માટે વેચવામાં આવતા અથવા વેચાણ માટે ઓફર કરવામાં આવતા અપમિશ્રિત તલના તેલનું વેચાણ એ અપમિશ્રિત હોય તેવા ખાદ્ય પદાર્થનું વેચાણ છે કે કેમ. આ અધિનિયમમાં "વેચાણ" અને "ખોરાક" ની વ્યાખ્યાઓ પર આધાર રાખે છે.

અમે ઉપર જે "ખોરાક" ની વ્યાખ્યા ટાંકી છે તે મુજબ, અધિનિયમના હેતુઓ માટે, માનવ વપરાશ માટે ખોરાક અથવા પીણા તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈપણ વસ્તુ અને માનવ ખોરાકના બંધારણ અથવા તૈયારીમાં સામાન્ય રીતે પ્રવેશતી અથવા ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈપણ વસ્તુ "ખોરાક" છે. એ જરૂરી નથી કે તે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારી માટે બનાવાયેલ હોય. તે અન્ય કોઈ ઉપયોગ માટે બનાવાયેલ હોવાનું વર્ણવવામાં આવ્યું હોય કે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હોય તે પણ અસંગત છે. તે એટલું જ પૂરતું છે જો તે વસ્તુ સામાન્ય રીતે કે સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી હોય. આપણા વિશાળ દેશમાં, કમનસીબે,

વસ્તીના એવા મોટા ભાગો છે, જેઓ સામાન્ય નિર્વાહ સ્તર કરતાં ઘણા નીચે જીવતા હોવાથી, તે વસ્તુઓ પણ વપરાશ કરવા માટે તૈયાર હોય છે જેને અન્યથા માનવ વપરાશ માટે યોગ્ય ન ગણી શકાય. જીવ અને આત્માને એકસાથે રાખવા માટે, તેઓ વારંવાર ખોરાક તરીકે એવી વસ્તુઓ ખરીદવા અને ઉપયોગ કરવા લલચાય છે જે અપમિશ્રિત હોય અને માનવ વપરાશ માટે અયોગ્ય હોય પણ જે આકર્ષક કિંમતે વેચાતી હોય, એવા બહાના હેઠળ અથવા બહાના વગર કે તેઓ માનવ વપરાશ સિવાયના અન્ય હેતુઓ માટે બનાવાયેલ છે. આ ગરીબ, અજ્ઞાત અને અભણ વ્યક્તિઓના શોષણ અને આત્મવિનાશને રોકવા માટે જ "ખોરાક" ની વ્યાખ્યા એવા શબ્દોમાં ઘડવામાં આવી છે કે જેમાં કોઈ વસ્તુ માનવ વપરાશ માટે બનાવાયેલી છે કે નહીં તે ધ્યાનમાં લેવામાં આવતું નથી. અધિનિયમના હેતુઓ માટે "ખોરાક" હોવા માટે, વસ્તુ માનવ વપરાશ માટે "યોગ્ય" હોવી જરૂરી નથી; તેને માનવ વપરાશ માટે બનાવાયેલ તરીકે વર્ણવવામાં કે પ્રદર્શિત કરવાની જરૂર નથી; તે અન્યથા વર્ણવવામાં કે પ્રદર્શિત પણ થઈ શકે છે; તે માનવ વપરાશ માટે અનિવાર્યપણે બનાવાયેલ હોવું પણ જરૂરી નથી; તે એટલું જ પૂરતું છે જો તે સામાન્ય રીતે અથવા સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી હોય. જ્યાં કોઈ વસ્તુ સામાન્ય રીતે કે સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી નથી પરંતુ અન્ય કોઈ હેતુ માટે વપરાતી હોય, ભલે તે ક્યારેક દુર્લભ પ્રસંગોએ માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવા માટે સક્ષમ હોય, તો કેસની હકીકતો અને સંજોગોના આધારે

એમ કહી શકાય કે તે "ખોરાક" નથી. આવા કિસ્સામાં પ્રશ્ન એ છે કે શું તે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારી માટે બનાવાયેલ છે તે મહત્વપૂર્ણ બની શકે છે. પરંતુ જ્યાં વસ્તુ એવી છે જે સામાન્ય રીતે અથવા સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે, ત્યાં કોઈ પ્રશ્ન જ નથી કે તે વસ્તુ "ખોરાક" છે. તલનું તેલ, મગફળીના તેલ અથવા અન્ય કોઈ તેલ સાથે મિશ્રિત હોય કે ન હોય, પછી ભલે તે માનવ વપરાશ માટેના ખાદ્ય પદાર્થ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યું હોય કે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હોય અથવા માત્ર બાહ્ય ઉપયોગ માટેની વસ્તુ તરીકે, તે અધિનિયમની કલમ ૨(વી) માં સમાવિષ્ટ વ્યાખ્યાની અંદર "ખોરાક" છે.

મોટાભાગની હાઈકોર્ટો "ખોરાક" શબ્દનો અર્થ આ રીતે સમજી હોય તેવું જણાય છે, જોકે આ કોર્ટના આંધ્ર પ્રદેશ ગ્રેઈન એન્ડ સીડ મર્ચન્ટ્સ એસોસિએશન વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (1) અને શાહ આશુ જયવંત વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (2) માં કરેલા કેટલાક અવલોકનોની ગેરસમજને કારણે થોડી મૂંઝવણ ઉભી થઈ હોય તેવું લાગે છે.

પ્રથમ કેસમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું :–

---

1 [૧૯૭૧] ૧ એસ.સી.આર. ૧૬૬.

2 [૧૯૭૬] ૨ એસ.સી.સી. ૯૯

"અમે ફરીથી એ દલીલ સ્વીકારવા અસમર્થ છીએ કે અધિનિયમ હેઠળ જ્યારે કોઈ વસ્તુ ખાદ્ય પદાર્થ તરીકે નહીં, પરંતુ અન્યથા ઉપયોગ માટે ખરીદવામાં આવે છે, ત્યારે પણ જો વસ્તુ નિર્ધારિત ધોરણોને અનુરૂપ ન હોય અથવા અપમિશ્રિત કે મિશબ્રાન્ડેડ હોય તો વિક્રેતા દોષિત ગણાશે. વકીલે જણાવ્યું હતું કે કેરળ રાજ્યમાં નાળિયેર તેલનો ઉપયોગ રસોઈના માધ્યમ તરીકે થાય છે, અને અપમિશ્રિત નાળિયેર તેલનું વેચાણ કેરળમાં કલમ ૧૬ હેઠળ ગુનો હોઈ શકે છે, પરંતુ દેશના અન્ય ભાગોમાં જ્યાં નાળિયેર તેલનો ઉપયોગ રસોઈના માધ્યમ તરીકે થતો નથી અને તેનો ઉપયોગ હેર ઓઈલના ઘટક તરીકે અથવા અન્ય હેતુઓ માટે થાય છે, ત્યાં જે વિક્રેતા નાળિયેર તેલ વેચે છે તે જાણતો હોય કે ખરીદનાર તેને રસોઈના માધ્યમ તરીકે નથી ખરીદી રહ્યો તેને દંડ કરવો એ ગેરવાજબી પ્રતિબંધ સમાન છે. પરંતુ એવી કોઈ વસ્તુઓ નથી જે દેશના માત્ર એક ભાગમાં ખોરાક તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતી હોય અને બીજા ભાગમાં ખોરાક તરીકે બિલકુલ ઉપયોગમાં લેવાતી ન હોય. નાળિયેર તેલનો ઉપયોગ પણ કેરળ સિંવાયના ભારતના અન્ય ભાગોમા લોકોના ચોક્કસ વર્ગો દ્વારા રસોઈના માધ્યમ તરીકે થાય છે. ગમે તે સંજોગોમાં, ખોરાક તરીકે તેમજ અન્ય હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવા માટે સક્ષમ વસ્તુ વેચનાર વ્યક્તિ માટે હંમેશા ખુલ્લું છે કે તે ખરીદનારને સ્પષ્ટ નોટિસ દ્વારા જાણ કરે કે વેચેલી કે સપ્લાય કરેલી વસ્તુ ખાદ્ય પદાર્થ તરીકે ઉપયોગ કરવા માટે બનાવાયેલ નથી. કલમ ૧૬(૧) દ્વારા જે દંડનીય બનાવવામાં આવ્યું છે તે ખોરાકની

કોઈપણ વસ્તુની આયાત, વેચાણ માટે ઉત્પાદન, અથવા સંગ્રહ, વેચાણ કે વિતરણ છે. જો આયાત કરેલ, ઉત્પાદિત અથવા સંગ્રહિત, વેચેલ કે વિતરિત વસ્તુ ખાદ્ય પદાર્થ જ ન હોય, તો સ્વાભાવિક રીતે કલમ ૧૬ લાગુ થઈ શકે નહીં. "

બીજા કેસમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:–

"તેથી, જ્યાં કલમ ૭ ચોક્કસ પ્રકારના "ખોરાક" ના ઉત્પાદન, વેચાણ અથવા સંગ્રહ અથવા વિતરણ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, તે આવશ્યકપણે ખોરાક તરીકે માનવ વપરાશ માટે બનાવાયેલી વસ્તુઓ દર્શાવે છે. જ્યારે પણ આ પ્રશ્ન પર વાજબી શંકાઓ ઊભી થાય ત્યારે ગુનાનો વિષય બનેલી વસ્તુ સામાન્ય રીતે ખોરાક તરીકે માનવ વપરાશ માટે વપરાય છે તે સાબિત કરવાની જવાબદારી ફરિયાદ પક્ષની બને છે. તે સ્વયંસ્પષ્ટ છે કે દૂધ, અથવા બ્રેડ, અથવા માખણ, અથવા અન્ન જેવી ચોક્કસ વસ્તુઓ ખોરાક તરીકે માનવ વપરાશ માટે હોય છે. આ સામાન્ય જ્ઞાનની બાબતો છે. અન્ય વસ્તુઓ તેમના વિશે કરવામાં આવેલી રજૂઆતો પરથી અથવા જે સંજોગોમાં તેઓ વેચાણ માટે ઓફર કરવામાં આવી હોય તે પરથી માનવ વપરાશ માટે હોવાનું અનુમાન કરી શકાય છે. "

બે કેસોમાંના અવલોકનો દ્વારા ઊભી થયેલી પ્રતીત થતી મૂંઝવણ દૂર થઈ જશે જો તેઓ જે સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યા હતા તે સંદર્ભમાં યોગ્ય રીતે

સમજવામાં આવે. પ્રથમ કેસમાં કોર્ટ એ ધારણા પર આધારિત દલીલ પર વિચાર કરી રહી હતી કે એવી વસ્તુઓ હોઈ શકે છે જે ક્યાંક "ખોરાક" હોય અને બીજે ક્યાંક "ખોરાક" ન હોય. કોર્ટે સૌપ્રથમ નોંધ્યું હતું કે એવી કોઈ વસ્તુઓ નથી જે દેશના માત્ર એક ભાગમાં ખોરાક તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતી હોય, અને દેશના બીજા ભાગમાં ખોરાક તરીકે બિલકુલ ઉપયોગમાં લેવાતી ન હોય. આવી અસંભવિત ઘટનામાં, વસ્તુ વેચનાર વ્યક્તિ ખરીદનારને જાણ કરી શકે છે કે વેચેલી વસ્તુ ખાદ્ય પદાર્થ તરીકે વાપરવા માટે નહોતી. જો તેના પર કેસ ચલાવવામાં આવે તો તે સ્થાપિત કરી શકે છે કે તે વિસ્તારમાં તેણે જે વેચ્યું તે ખાદ્ય પદાર્થ જ નહોતું. માત્ર એટલું જ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું. જો "ખોરાક" અભિવ્યક્તિને તે રીતે સમજવામાં આવે જેમ આપણે અગાઉ સમજાવ્યું છે, તો મૂંઝવણ માટે કોઈ અવકાશ રહેશે નહીં.

બીજા કેસમાં અવલોકનો અમે જે કહ્યું છે તેની સુસંગતતામાં છે. કોર્ટે માત્ર એટલું જ અવલોકન કર્યું કે જો કોઈ ચોક્કસ કેસમાં શંકા હોય કે કોઈ વસ્તુ "ખોરાક" ની વ્યાખ્યામાં આવવા માટે સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી હતી કે કેમ, તો ફરિયાદ પક્ષે તે સાબિત કરવું પડશે.

તલનું તેલ, ભલે ગમે તે રીતે વર્ણવવામાં આવ્યું હોય કે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હોય, તે ખાદ્ય પદાર્થ છે, તે આપણી સમસ્યાનો અંત નથી. આપણે "વેચાણ" ની વ્યાખ્યાની વધુ તપાસ કરવી પડશે. હવે, વ્યાખ્યા જાણીજોઈને વ્યાપક રાખવામાં આવી છે. એવું જણાય છે કે વાસ્તવિક વેચાણ તેમજ 'ભ્રૂણ

સ્વરૂપનું' (embryonic) વેચાણ (જેમ કે વેચાણ માટેની સમજૂતી, વેચાણ માટેની ઓફર, વેચાણ માટે પ્રદર્શન, વેચાણ માટે કબજો, વેચાણનો પ્રયાસ) એ અધિનિયમના હેતુઓ માટે વેચાણ છે. વેચાણ રોકડ અથવા ક્રેડિટ અથવા વિનિમય દ્વારા હોઈ શકે છે. વેચાણ જથ્થાબંધ અથવા છૂટક હોઈ શકે છે. આ પ્રકારે વેચાણના દરેક પ્રકાર, રીત અને પદ્ધતિ આવરી લેવામાં આવ્યા છે. છેવટે, વેચાણ "માનવ વપરાશ અથવા ઉપયોગ માટે, અથવા વિશ્લેષણ માટે" હોઈ શકે છે. સંદર્ભમાં, આ શબ્દોનો અર્થ માત્ર એટલો જ હોઈ શકે છે 'ભલે માનવ વપરાશ માટે હોય કે અન્ય કોઈ હેતુ માટે (વિશ્લેષણ સહિત)'. ઉદ્દેશ્ય એ વાત પર ભાર મૂકવાનો છે કે વેચાણનો હેતુ ગમે તે હોય તે અધિનિયમના હેતુઓ માટે વેચાણ છે, જેવી રીતે "ભલે જથ્થાબંધ હોય કે છૂટક" અથવા "ભલે રોકડ અથવા ક્રેડિટ પર અથવા વિનિમય દ્વારા" શબ્દોનો હેતુ એ વાત પર ભાર મૂકવાનો છે કે અધિનિયમના હેતુઓ માટે વેચાણની કઈ રીત અને પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી છે તે અસંગત છે. "વેચાણ" ની વ્યાખ્યાનું અન્ય કોઈ અર્થઘટન કરવું એ અધિનિયમના વ્યાપમાંથી તે વસ્તુને બાકાત રાખવા સમાન હશે જેનો "ખોરાક" ની વ્યાખ્યા દ્વારા સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વધુમાં, "વિશ્લેષણ માટે" નું વેચાણ ક્યારેય "માનવ વપરાશ માટે" નું વેચાણ હોઈ શકતું નથી પરંતુ તેમ છતાં તે વ્યાખ્યાના અર્થમાં વેચાણ છે. તે અધિનિયમના હેતુઓ માટે બિનશરતી વેચાણ છે. વિશ્લેષણ માટે વેચવામાં આવેલી વસ્તુ માનવ વપરાશ માટે વેચાણ માટે ઓફર કરવામાં આવી હોવાનો આગ્રહ રાખવો એ અધિનિયમના મૂળ ઉદ્દેશ્યને જ નિષ્ફળ બનાવશે. ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરને અપમિશ્રિત સેમ્પલ વેચનાર

વ્યક્તિ હંમેશા તેને જાણ કરી શકે છે કે તે માનવ વપરાશ માટે નથી અને તેનાથી તે અપમિશ્રિત ખોરાક વેચવા બદલના પ્રોસિક્યુશન સામે પોતાને સુરક્ષિત કરી શકે છે. જો વિશ્લેષણ માટેનું વેચાણ એ અધિનિયમના હેતુઓ માટે બિનશરતી વેચાણ છે, તો તે જ વસ્તુના અન્ય વેચાણને અધિનિયમના હેતુઓ માટે વેચાણ કેમ ન ગણવું તેનું કોઈ કારણ નથી. પ્રશ્ન પૂછી શકાય છે કે જો વ્યાખ્યામાં તમામ પ્રકારના વેચાણનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હોય તો વિશ્લેષણ માટેના વેચાણનો ખાસ ઉલ્લેખ શા માટે કરવો જોઈએ. તે માત્ર એ દલીલને રોકવા માટે છે કે વિશ્લેષણ માટેનું વેચાણ એ પરસ્પર સંમતિથી થયેલું વેચાણ નથી અને તેથી કોઈ વેચાણ નથી, એક દલીલ જે મંગળદાસ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧) માં રજૂ કરવામાં આવી હતી અને નકારી કાઢવામાં આવી હતી.

તેથી અમે અભિપ્રાય ધરાવીએ છીએ કે મગફળીના તેલ સાથે મિશ્રિત તલના તેલનું વેચાણ કલમ ૧૬(૧)(એ)(i) સાથે વાંચવામાં આવતી કલમ ૨(૧)(એ) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે, ભલે વેચાણ સમયે વેચનારએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હોય કે તે માત્ર બાહ્ય ઉપયોગ માટે જ છે. અમે અગાઉના ફકરાઓમાં સૂચવ્યા મુજબ કાનૂની સ્થિતિ જાહેર કરીએ છીએ પરંતુ અમે અપીલમાં આગળ કોઈ આદેશ પસાર કરવાથી દૂર રહીએ છીએ જે મુજબ અમે અપીલ નકારી કાઢીએ છીએ. અમે વિવિધ હાઈકોર્ટના કોઈપણ નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી જે અમારા દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા અને જે તમામ, અમે ઉમેરી શકીએ છીએ, પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર વિરુદ્ધ રામ ચંદ્ર રાજુ (૨) માં મધુસૂદન રાવ, જે. દ્વારા

કાળજીપૂર્વક એકત્રિત કરવામાં આવ્યા છે અને બારીકાઈથી ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે.

અપીલ નકારી કાઢી.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.